

Hanna Sashchuk

Doctor of Political Science, Professor of the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-8827-3569>
e-mail: 9026206@gmail.com

DANIEL BELL ABOUT THE «FLUIDITY» OF AUTHORITIES IN THE AGE OF POSTINDUSTRIALISM

Abstract

The article analyzes the position of one of the most respected researchers of post-industrialism, Daniel Bell, on the impact of new information technologies on “politics-power” relations. The following two features of the influence of information and knowledge on the political sphere of public life are clarified: “Situs as Political Units» and «Rightful Meritocracy.”

According to D. Bell, there are three analyzed current models of power: 1) the previous model of power, which is based on property, and besides it is inherited; 2) a model of government, the basis of which is knowledge acquired through education; and 3) a model of power, the source of which is a political office obtained through an organizational apparatus.

The concept of the rightful meritocracy of D. Bell was analyzed, its meaning in the idea that the power belongs to the most gifted. He believed that a capitalist society is gradually transforming into a society in which gifted people will be promoted to senior positions, including political. He defined a certain “merit formula”: “Intelligence + Achievements = Merit”. D. Bell argued, that people with such merits should take up leadership positions in politics, business, science and other activities. In post-industrial society, the principle of “achievement” is relevant, there is a thought, that power is achieved through the personal virtues of the people, their high level of education and skills. In such society, there are almost no senior positions available to people without qualifications.

In conclusion, we can say that the politician, from the point of view of D. Bell, is a highly skilled specialist which have the necessary management skills. Post-industrial society implies the emergence of a new intellectual class, whose representatives can at political level act as consultants, experts or technocrats.

Key words: Daniel Bell; post-industrialism; information society; society of knowledge; power; democracy; meritocracy

Сашук Ганна Миколаївна

Доктор політичних наук, професор Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8827-3569>
e-mail: 9026206@gmail.com

ДАНИЕЛ БЕЛЛ ПРО «ПЛИННІСТЬ» ВЛАДИ В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛІЗМУ**Резюме**

У статті досліджується позиція одного з найавторитетніших дослідників постіндустріалізму Даніеля Белла про вплив нових інформаційних технологій на політико-владні відносини. З'ясовані такі дві особливості впливів інформації і знань на політичну сферу суспільного життя: «сітуса як політичні одиниці» та «справедлива меритократія». Проаналізовані три, за твердженням Д. Белла, існуючі сьогодні моделі влади: 1) попередня модель влади, яка базується на власності, причому успадкованій; 2) модель влади, основою якої є знання, що здобуваються за допомогою освіти та 3) модель влади, джерелом якої є політична посада, що отримується через організаційний апарат. Досліджено концепцію «справедливої меритократії» Д. Белла, тобто влади найбільш обдарованих, яка базується на «формулі заслуг»: «Інтелект + Досягнення = Заслуги». Підсумовується, що політик, з точки зору Д. Белла, — це висококваліфікований фахівець своєї справи, який володіє необхідними навичками управління суспільством. Постіндустріальне суспільство передбачає виникнення нового інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти чи технократи.

Ключові слова: Даніел Белл; постіндустріалізм; інформаційне суспільство; суспільство знань; влада; демократія; меритократія

Вступ

Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується зростаючою потужністю інформаційних і комунікаційних технологій, що є глобальною інформаційною революцією, яка за своїм масштабом і наслідками у багато разів перевершує промислову революцію XIX ст. і науково-технічну революцію середини XX ст. Під впливом процесів інформатизації, що відбуваються в суспільстві, зазнають зміни всі сфери життєдіяльності. Для людини прийдешнього інформаційного суспільства єдність світу виявляється вже не ідеологічною абстракцією, а фактом повсякденного життя. Ознака інформаційного суспільства — утвердження культу знань, усвідомлення того, що жодну суспільну проблему не можна успішно вирішити без використання інформації. Людина сьогодення немислима без постійної взаємодії з величезним потоком інформації, а, отже, й без постійного поповнення багажу знань, що не може реально впливати на всю систему владних відносин.

Метою даної статті є дослідження позиції одного з найавторитетніших дослідників постіндустріалізму Даніеля Белла про вплив нових інформаційних технологій на «дрейфи» політико-владних відносин.

Методи дослідження

Методологічна основа дослідження визначається підходом, який ґрунтується на принципах об'єктивності та цілісності, а також комплексі загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів аналізу, що дало змогу забезпечити обґрунтованість і достовірність отриманих результатів.

Застосування діалектичного методу дало можливість висвітлити предмет дослідження у всіх його соціальних та інших зв'язках і залежностях. Системний метод уможливив дослідження інформаційно–комунікаційних відносини у комплексі взаємодії культури і політики та визначення суперечностей й переваг такої взаємодії, а також з'ясування співвідношення зазначеного комплексу з іншими сферами суспільного життя— економічною, соціальною і духовною. Структурно–функціональний метод дав змогу проаналізувати складний комплекс суспільних і технологічних відносин, що виникають внаслідок інформаційної політики, визначити між інституціональними зв'язками як цілісну систему, показати роль політичних інститутів у збереженні національної ідентичності та забезпеченні національної безпеки держави. Біхевіористський метод дав можливість проаналізувати інформаційну політику крізь призму поведінки індивідів і груп, що мають певну мотивацію та установки.

Результати

Термін «постіндустріальне суспільство» було вперше уведено у науковий обіг індійським вченим А. Кумарасвами, дослідником проблем доіндустріального розвитку азійських країн [1], а вже «рецептивний» термін «постіндустріальне суспільство» було введено у науковий обіг американським вченим Д. Рісменом [2, р. 363] та теоретиком англійського ліберального соціалізму А. Пенті, який запропонував поняття «постіндустріальна держава» [3]. Значно розкрив епістемологічні рамки проблеми відомий дослідник Деніел Белл, який вперше на концептуальному рівні вивчав перспективи суспільного поступу [4, с. 103].

Надалі концепція інформаційного суспільства набула широкого розвитку (І. Масуда, І. Кішида (Японія); В. Дайзард, Дж. Пелтон, Дж. Мартін, Т. Беккер, Д. Мур (США); Г. Краух, Р. Брейтенштейн (Німеччина); М. Понятовські (Франція) та ін. У вітчизняній науці до цього залучилися такі дослідники як: О. Будя, О. Дзьобань, С. Журба, В. Лях, Я. Любивий, О. Мураховський, В. Нечитайло, В. Пазенок, К. Райда, О. Соболь, Н. Фоменко та ін.

Одна із відомих праць Д. Белла— «Прийдешнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування» [5],— стала переконливим обґрунтуванням методологічної парадигми цієї теорії. Книга викликала загальний резонанс та інтерес до поставленої в ній проблематики [6]. Відтак, з'являються численні праці, присвячені осмисленню історичної межі, на якій опинилося людство [7, с. 68].

Однак, слід зазначити, що теорія постіндустріального суспільства Д. Белла мала і має не лише палких прихильників, а й чимало опонентів. Серед західних найбільш авторитетних його критиків та основних положень цієї теорії можна назвати Дж. Гершуні [8, р. 103–114], К. Кумара [9], Ф. Вебстера [10] та деяких інших. Зокрема, американський дослідник Дж. Нейсбіт визнавав термін «постіндустріальне суспільство» невдалим: «...мислителі заходять в глухий кут, намагаючись описати прийдешню еру... Ери та рухи завжди називають «пост», або «нео», якщо не знають, як їх ще назвати» [11, с. 25].

Відповідь на подібні закиди Д. Белл сформулював наступним чином: «Однаковою мірою я відкинув спокусу визначити цей народжуваний соціум якимось терміном на кшталт «суспільство послуг», «інформаційне суспільство» або «суспільство знань» [5, с. 145]. І далі: «Я використовую термін «постіндустріальний» із двох причин. По-перше, щоб підкреслити проміжний або перехідний характер змін, що відбуваються в суспільстві. І, по-друге, щоб виокремити осьовий чинник, що визначає ці зміни— інтелектуальну технологію» [5, с. 146].

Д. Белл вважав визначення постіндустріального суспільства «парадигмою» та певним типом суспільства. «Поняття постіндустріального суспільства є аналітичною конструкцією,

а не картиною специфічного чи конкретного суспільства. Вона є певною парадигмою...», — зауважував він, вважаючи водночас, що це й «ідеальний тип суспільства...» [5, с. 655, 661].

Д. Белл виокремлює одинадцять важливих ознак нового суспільства, п'ять з яких тісно пов'язані з наукою. Зведемо всі ознаки постіндустріального суспільства до двох основних: центральна роль теоретичного знання й розширення сектора послуг щодо «виробляючого господарства». Три з них стосувалися зростаючої ролі знань: 1) «центральна роль теоретичного знання»; ... 3) «зростання класу носіїв знань»; ... 7) «наука досягає свого зрілого стану» [5, с. 154–156]. Наступні три особливості стосувалися проблем поширення інформації та розвитку інформаційних технологій. Нарешті, ще дві особливості стосувалися впливів інформації і знань на політичну сферу суспільного життя. Це, зокрема, пункти: 8) «сітиси як політичні одиниці» і 9) «меритократія» [5, с. 157–158].

Щодо останнього, то цікавими видаються думки Д. Белла, насамперед, про політичну владу в майбутньому суспільстві. За його твердженням, сьогодні існує три моделі влади: 1) попередня модель влади, яка базується на власності, причому успадкованій; 2) модель влади, основою якої є знання, що здобуваються за допомогою освіти та 3) модель влади, джерелом якої є політична посада, що отримується через організаційний апарат. «Складність аналізу влади в сучасному західному суспільстві, вважав Д. Белл, полягає в тому, що ці три системи існують, частково співпадають і взаємно проникають одна в одну» [5, с. 485].

Суттєвий внесок Д. Белла і в розвиток політичної науки, насамперед, завдяки його аналізу процесів еволюції демократії в індустріальному та постіндустріальному суспільствах. «Сучасні засоби масової інформації», зауважує він, «дають нам можливість, а часом і примушують негайно реагувати...» на соціально-політичні проблеми. «Засоби масової інформації збільшують вірогідність наочно розширювати «демократію співучасті», але подібні явища значною мірою обумовлені й емоційними чинниками..., що може призвести до ланцюгових реакцій, здатних порушити перебіг громадянського політичного процесу та цивілізованої дискусії» [5, с. 426–427].

Д. Белл визначив посилення тенденції переходу від представницької демократії до «демократії участі», яку свого часу виявив ще Й. Масуда. «Люди хочуть мати можливість впливати на рішення, що впливають на їх життя», — зазначає Д. Белл. Він доводить, що в постіндустріальному суспільстві революція участі є однією з реакцій на професіоналізацію суспільства і почастішання прийняття рішень технократами [5, с. 491].

Водночас Д. Белл вважав, що «демократія участі» є панацеєю не більшою мірою, ніж зусилля, які докладалися півстоліття тому щодо створення політичних механізмів плебісциту у формі референдуму чи права відкликати депутата. Лише небагато прихильників «демократії співучасті» намагалися продумати до кінця на логічному рівні значення цих слів [5, с. 491]. Однак, Д. Белл вважав, що демократія співучасті — це ще один шлях постановки класичних питань політичної філософії, а саме: хто і на яких урядових рівнях повинен приймати рішення, якого типу і на яку соціальну групу вони повинні поширюватися? [5, с. 492].

Цим питанням він присвятив у книзі «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» спеціальний підрозділ «У чийх руках перебуває влада?» [5, с. 481–488]. «Ухвалення рішень — справа влади, і в будь-якому суспільстві основним є питання: хто стоїть при владі і як вона утримується? Питання про те, як здійснюється влада, є системним поняттям, а про те, хто стоїть при владі, — поняття групове... Природно, що коли відбуваються зміни системного характеру, до влади приходять нові групи» [5, с. 481].

«Вартує згадки, — пише вітчизняний дослідник О. Маруховський, — виявлена Д. Беллом тенденція перерозподілу політичної влади між різними «гілками» в умовах становлення інформаційного суспільства. Сутність цієї тенденції, яка була властива «...майже всім політичним системам», полягала у «...переході реальної влади від законодавчих і дорадчих органів до виконавчих» [12, с. 47]. На підтвердження цієї тенденції, Д. Белл наводить приклад США, де впродовж майже чверті століття відбувався процес «...трансформації інституту президентства у виконав-

чу адміністрацію президента з виникненням нових інститутів, таких, як Управління бюджету, Комітет економічних радників, Рада національної безпеки та деяких інших, які безпосередньо входять в президентську адміністрацію».

Розмірковуючи над сутністю і наслідками цієї тенденції, він зазначав: «У кінцевому підсумку це означає не стільки зміцнення особистої влади і президента (що теж важливо), скільки закріплення найважливіших контрольних і керівних функцій за виконавчою гілкою влади..., що посилює зрушення в структурі влади» [5, с. 47].

Є підстави вважати, продовжує О. Маруховський, що сучасні події в Україні нагадують певною мірою тенденцію, яка спостерігалася у США та деяких інших країнах ще в середині 70-х років ХХ ст. Однак, слід враховувати, що сьогодні провідною є інша глобальна тенденція, а саме—зміцнення законодавчої «гілки влади» та перехід багатьох держав до парламентської форми правління... Отже, чи варто Україні копіювати колишній досвід США, нехтуючи при цьому сучасними тенденціями, може показати лише час та життя... [12, с. 48].

Однак деякі ідеї Д. Белла щодо місця і ролі демократично налаштованого політичного діяча в політичних процесах індустріальної та особливо інформаційної доби, варто було б взяти на озброєння всім сучасним політичним силам України [7, с. 75–87].

«Завдання політичного або державного діяча в демократичному суспільстві зводиться до підтримання рівноваги між вимогами конкурентних інтересів і цінностей..., — стверджував Д. Белл слідом за В. Кеєм—Політичний діяч у демократичному суспільстві..., щоб утримати владу, має бути здатним маніпулювати суттєвою частиною цих інтересів: в одному випадку він повинен поступитися, в іншому—проявити твердість, десь виявити повільність, а десь діяти енергійно... Політик... повинен грати роль арбітра і посередника, зазнаючи критики з усіх боків. Заради уникнення або пом'якшення конфлікту він йде на компроміс» [12, с. 48]. Отже, політик—це арбітр і посередник складного і суперечливого процесу досягнення і зміцнення політичної стабільності в державі, здатний не лише на певні маніпуляції, а, і це головне, на компроміси.

Стосовно терміну «сітуси» («situ»—лат.— становище, позиція), то це поняття Д. Белл впровадив на противагу таким поняттям, як «класи» чи «страсти», які є горизонтальними одиницями суспільства і стосунки між якими будуються на принципі: вищість—підпорядкування.

У постіндустріальному суспільстві, на його думку, «більш важливими вузлами політичних зв'язків можуть виявитися сітуси...» [5, с. 157]. Вони поділяються на «...чотири функціональних сітуси—науковий, технічний..., адміністративний і культурний та на п'ять інституціональних сітусів—економічні підприємства; державні установи; університети і соціальні комплекси... і армія». За твердженням Д. Белла, основні конфлікти інтересів відбуватимуться між сітусними групами. Однак поняття «сітуси», зауважує О. Маруховський, не знайшло підтримки в науковій літературі, а прогноз щодо зростання їх ролі в політичному житті поки що не підтвердився.

Не здійснилося передбачення Д. Белла, яке, за його словами, «...лежить в основі всієї політичної філософії» [12, с. 49]. «Політика майбутнього—принаймні для тих, хто діє всередині суспільства, — прогнозував він, — буде не суперечками між функціональними групами з їх економічними інтересами щодо розподілу національного продукту, а турботою про...малозабезпечені групи населення. Основними проблемами стануть... забезпечення більших зручностей, краси та ліпшої якості життя, облаштування наших міст, більш диференційованої та інтелектуальної системи освіти, вдосконалення характеру нашої культури» [12, с. 49]. Цей прогноз виявився помилковим навіть для західних країн (за винятком скандинавських), не говорячи вже про посттоталітарні держави, у тому числі й Україну, де все відбувається з точністю до навпаки. Але ці окремі прорахунки Д. Белла не знижують значущості його внеску в розвиток політології. Таким чином, якщо індустріальне суспільство є організацією машин і людей для виробництва речей, то основою постіндустріального суспільства є інтелектуальна технологія, а його головними ресурсами—інформація. Будь-яке сучасне суспільство живе за рахунок інновацій і соці-

ального контролю за змінами, воно намагається передбачати майбутнє й здійснювати планування. Саме зміна в усвідомленні природи інновацій робить вирішальним значення теоретичного знання [12, с. 49].

Однак, надлишок інформації Д. Белл вважав однією з найбільших потенційних загроз для політичної стабільності держави, оскільки це може створити проблеми для суспільства та ставити перешкоди на шляху реалізації політичних процесів. Доступ до інформації є умовою свободи... Комп'ютерна галузь поки що не підлягає державному регулюванню і розвивається в умовах вільного ринку» [13, с. 335].

Він зауважував: з огляду на те, що «...знання й інформація стають стратегічними ресурсами», стає все більш очевидною загроза поліцейського і політичного спостереження за індивідами з використанням витонченої інформаційної техніки і взагалі контроль над інформацією найчастіше виливається в зловживання, починаючи з приховування інформації і закінчуючи її незаконним оприлюдненням» [14, с. 335, 340]. Для того, щоб запобігти цим злочинам та уникнути загроз, на думку Д. Белла, необхідні інституціональні обмеження, перш за все, у сфері інформації.

«Що ж стосується політичного процесу, — уточнював він, — то уявіть тільки одне: повідомлення про всі наявні в країні проблеми в загрозливій кількості надходять до Вашингтона..., ставлячи перед президентом масу питань, які вимагають термінового розв'язання. Чи може ця система існувати далі без перебою?» [5, с. 428–429].

Поєднання науки, техніки й економіки, на думку Д. Белла, повинне відігравати дедалі важливішу роль у суспільстві, орієнтованому на майбутнє, і це ще одна ознака постіндустріального суспільства, що припускає контроль за технологіями, оцінки технологій, розробку моделей технологічного прогнозу.

Нарешті, істотною характеристикою постіндустріального суспільства, вважає Белл, буде нова інтелектуальна технологія, яка, до речі, вже виникла і використовується в прийнятті управлінських рішень. Дослідник сподівався, що до кінця ХХ століття нова інтелектуальна технологія відіграватиме настільки ж вагомую роль у людських справах, яку відіграла машинна технологія в минулому столітті. Інтелектуальна технологія, в інтерпретації Белла, припускає використання алгоритмів як правил рішення проблем замість інтуїтивних суджень. Ці алгоритми можуть бути реалізовані в автоматичній машині, у комп'ютерній програмі або в наборі інструкцій, заснованих на деяких математичних формулах.

Центральна роль теоретичного знання в постіндустріальному суспільстві визначить, на думку Белла, і положення вченого як центральної постаті такого суспільства. Дослідник зазначав, що «концепція постіндустріального суспільства є широким узагальненням, а її зміст можна легше зрозуміти, якщо виокремити п'ять компонентів цього поняття». Одним з них він вважав так званий «осьовий принцип суспільства», в основі якого — теоретичні знання як джерело нововведень та формулювання політики [5, с. 18].

Пояснюючи це, вчений зауважував: «Постіндустріальне суспільство, зацікавлене в контролі за нововведеннями та ескалацією змін, складається навколо знань, що, своєю чергою, обумовлює нові суспільні відносини..., які повинні управлятися політичними методами. Знання... необхідні для функціонування будь-якого суспільства. Однак, постіндустріальне суспільство відрізняє те, що змінився сам характер знання. Головним при прийнятті рішень і управлінні змінами стало домінування теоретичного знання...» [5, с. 25].

Д. Белл ще раз звертає увагу на те, що в постіндустріальному суспільстві знання стають основою, а освіта — засобом досягнення влади, при цьому дослідники і вчені стають елітою суспільства. На разі він підкреслює, що це не означає, що вчені монолітні і діють як корпоративна група. У практичних політичних ситуаціях вони здатні розходитися ідеологічно та об'єднуватися з різними частинами інших еліт [1, с. 482].

Ще одним об'єктом дослідження Д. Белла стала концепція меритократії. Засновником цієї концепції «меритократії» (від лат. *meritus* — гідний і грец. *kratos* — влада, тобто влада найбільш обдарованих) вважається англійський вчений Мітчел Янг, який виклав її ідеї у книзі «Піднесення меритократії: 1870–2033» [14]. М. Янг вважав, що капіталістичне суспільство поступово трансформується в суспільство, в якому утвердиться принцип висунення на керівні посади, у тому числі й політичні, найбільш обдарованих людей з усіх верств суспільства. Він визначив певну «формулу заслуги»: «Інтелект + Досягнення = Заслуги». І саме люди з такими заслугами, стверджував Д. Белл слідом за М. Янгом, мають прийти на провідні посади в політиці, бізнесі, науці та ін. [5, с. 51].

Своєю чергою Д. Белл у передмові до своєї праці «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» поставив завдання «...визначити характер та відстояти ідею «справедливої меритократії» або високого статусу, який дається на основі особистих досягнень людини, котра користується повагою рівних» [5, с. 158]. У постіндустріальному суспільстві діє принцип «досягнення», тобто влада досягається завдяки особистим чеснотам людей, їх високому рівню освіти і кваліфікації. У такому суспільстві майже немає вищих посад, доступних для тих, хто не має кваліфікації. Політик, з точки зору Д. Белла, — це висококваліфікований фахівець своєї справи, який володіє необхідними навичками управління суспільством.

Сам Д. Белл пояснював свій підвищений науковий інтерес до питань меритократії тим, що постіндустріальне суспільство «...за своєю первісною логікою є також меритократією» [5, с. 548]. Водночас він звертає увагу на одне досить парадоксальне явище, яке, на думку О. Маруховського, перетворилося на тенденцію. «Сьогодні, — підкреслює Д. Белл, — у медицині, праві, фінансовій сфері та в багатьох інших сферах для початку професійної діяльності необхідно мати університетський диплом, і, витримавши іспити, отримати відповідне посвідчення від офіційних комісій, створених професіональними асоціаціями. Однак, тільки у політиці існує порівняно відкрита драбина догори, яка не передбачає формальних кваліфікаційних свідоцтв і тут, у політиці, становище може бути досягнуто завдяки здатності залучати послідовників або за допомогою патронажних стосунків» [12, с. 52].

Висновки

Будучи прихильником ідеї «справедливої меритократії», Д. Белл наголошував, що постіндустріальне суспільство передбачає виникнення нового інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти чи технократи. Все це має враховуватися в політичному процесі, чого не було раніше. Таким чином, якщо в останню сотню років основним інститутом був завод або подібне йому підприємство, у постіндустріальному суспільстві на перше місце виходить університет з його орієнтованістю на знання. На цій підставі слід зробити висновок, що Д. Белл досить позитивно оцінює постіндустріалізм загалом, звертаючи увагу головним чином на його переваги: інноваційний характер виробництва, зростання ролі знання, перетворення його в «колективне благо», підпорядкування економічного соціальному й культурному, утвердження класу носіїв знання як основного в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Coomaraswamy A. *Essays in Post-Industrialism: A Symposium of Prophecy Concerning the Future of Society*; ed. by Ananda Coomaraswamy. London: T.N. Foulis, 1914. 198 p.
2. Riesman D. *Leisure and Work in Post-Industrial Society*. Larrabee E. *Mass Leisure* / ed. by E. Larrabee, R. Meyersohn. Glencoe, Ill.: Free Press, 1958. P. 363–385.
3. Penty A. *Old Worlds for New: A Study of Post-Industrial State*. London: G. Allen&Unwin Ltd., 1917. 186 p.
4. Щербина В.М. *Образи інформаційного суспільства: соціологічний вимір*. К.: Інститут соціальних і культурних зв'язків ім. Святої княгині Ольги, 2005. 248 с.

5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования; пер. с англ. / под ред. В. Л. Иноземцева. Изд. 2-ое, испр. и доп. М.: Academia, 2004. 788 с.
6. Бехман Г. Концепции информационного общества и социальные функции информации. Интернет — культура — этика. Москва — Дубно, 2006. 331 с.
7. Картунов О. В., Маруховський О. О. Інформаційне суспільство: аналіз політичних аспектів зарубіжних концепцій: Монографія. К.: Ун-т економіки та права «Крок», 2012. 344 с.
8. Gershuny J. Post-Industrial Society: The Myth of the Service Economy. Futures. 1977. Vol. 9. № 2. P. 103–114.
9. Kumar K. Prophecy and Progress: The Sociology of Industrial and Post-Industrial Society. London: Allen Lane, 1978. 252 p.
10. Береза Т. А. Поняття інформаційного суспільства, принципи його побудови та складові компоненти. Інформаційне суспільство. Шлях України. Бібліотека інформаційного суспільства. К.: Відродження та ПРООН, 2004. С. 23- 35.
11. Нейсбит Д. Мегатренды; пер. с англ. М. Б. Левина. М.: ООО «Изд-во АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. 380 с.
12. Маруховський О. О. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства: дис. канд. політ. наук. Київ, 2008. 239 с.
13. Белл Д. Социальные рамки информационного общества; пер. с англ. Новая технократическая волна на Западе / сост. и вступ. статья П. С. Гуревича. М.: Прогресс, 1986. С. 330–342.
14. Young M. The Rise of the Meritocracy 1870–2033: An Essay on Education and Equality. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1961. 218 p.

REFERENCES:

1. Coomaraswamy A. Essays in Post-Industrialism: A Symposium of Prophecy Concerning the Future of Society; ed. by Ananda Coomaraswamy. London: T.N. Foulis, 1914. 198 p. [In English]
2. Riesman D. Leisure and Work in Post-Industrial Society. Larrabee E. Mass Leisure / ed. by E. Larrabee, R. Meyersohn. Glencoe, Ill.: Free Press, 1958. P. 363–385. [In English]
3. Penty A. Old Worlds for New: A Study of Post-Industrial State. London: G. Allen&Unwin Ltd., 1917. 186 p. [In English]
4. Scherbina V. M. Obrazi Informatsynogo suspilstva: sotsiologichniy vimir. K.: Institut sotsialnih i kulturnih zv'yazkiv Im. SvyatoYi knyaginI Olgi, 2005. 248 s. [In Ukrainian]
5. Bell D. Gryaduschee postindustrialnoe obschestvo: Opyit sotsialnogo prognozirovaniya; per. s angl. / pod red. V.L. Inozemtseva. Izd. 2-oe, ispr. i dop. M.: Academia, 2004. 788 s. [In Russian]
6. Behman G. Kontseptsii informatsionnogo obschestva i sotsialnyie funktsii informatsii. Internet — kultura — etika. Moskva — Dubno, 2006. 331 s. [in Russian]
7. Kartunov O.V., Maruhovskiy O.O. Informatsyne suspilstvo: anallz politichnih aspektiv zarubizhnih kontseptsiy: Monografiya. K.: Un-t ekonomiki ta prava «Krok», 2012. 344 s. [In Ukrainian]
8. Gershuny J. Post-Industrial Society: The Myth of the Service Economy. Futures. 1977. Vol. 9. № 2. P. 103–114. [In English]
9. Kumar K. Prophecy and Progress: The Sociology of Industrial and Post-Industrial Society. London: Allen Lane, 1978. 252 p. [In English]
10. Bereza T.A. Ponyattya Informatsynogo suspilstva, printsipi yogo pobudovi ta skladovi komponenti. Informatsyne suspilstvo. Shlyah Ukraini. Biblioteka Informatsynogo suspilstva. K.: Vidrozhennya ta PROON, 2004. S. 23- 35. [In Ukrainian]
11. Neysbit D. Megatrendyi; per. s angl. M. B. Levina. M.: ООО «Изд-во АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. 380 s. [In Russian]
12. Maruhovskiy O.O. Politichni aspekti zarubizhnih kontseptsiy Informatsynogo suspilstva: dis. kand. polit. nauk. Kyiv, 2008. 239 s.
13. Bell D. Sotsialnyie ramki informatsionnogo obschestva; per. s angl. Novaya tehnokraticheskaya volna na Zapade / sost. i vstup. statya P. S. Gurevicha. M.: Progress, 1986. S. 330–342.